

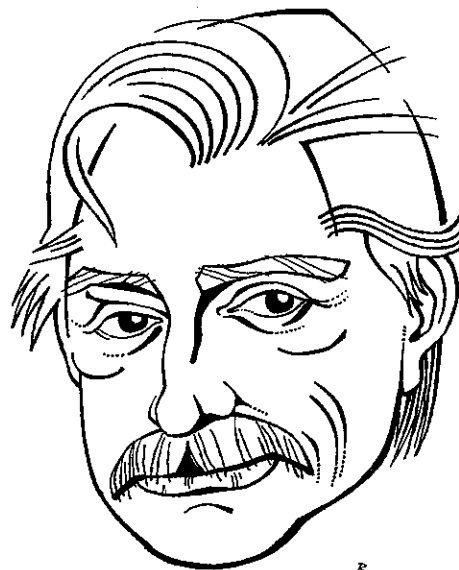
Interview místopředsedy vlády a ministra zahraničních věcí ČSFR
Jiřího Dienstbiera pro časopis Mezinárodní politika

Za jeden z největších hříchů Mezinárodní politiky označili „normalizátoři“ červencové číslo z r. 1968, jehož obálka nesla titul: Československo — kolik azimutů? Rádi bychom Vám položili tutéž otázku. Jaké jsou podle Vašeho názoru možnosti a limity čs. zahraniční politiky, její obsahové i časové priority?

Jsmo vlastně stále ještě na začátku, ale cíle naší politiky jsou nám jasné: musíme vrátit Československo, odtržené po desetiletí od jeho přirozeného prostředí, na cestu, která z naší země opět vytvoří organickou součást Evropy, která ji povede zpět mezi kulturně, hospodářsky a politicky vyspělé země, mezi něž dlouho a dávno patřila. Dnes probíhají v Evropě integrační procesy, které mají objektivní platnost, které jsou součástí jistého civilizačního stupně vyspělé společnosti, a my jsme v důsledku minulého vývoje zůstali velice pozdě. Naším úkolem i naším závazkem je začlenit náš stát, naši společnost do tohoto proudu. Je to perspektiva na léta, ale abychom ji realizovali, musíme pro to i v zahraniční politice něco udělat už teď. Především, tisícileté dědictví evropské civilizace a politické kultury nás vede k tomu, abychom prosazovali uskutečnění ideálu práv člověka a občana ve společném, evropském právním prostoru. A to nám implikuje okamžitě další závěr, že totiž tento evropský právní prostor může vzniknout pouze na neblokovaném základě, v atmosféře spolupráce národů a států, a nikoli v atmosféře konfrontace bloků.

Nejenom střední a východní Evropa se nachází ve stavu transformace, celá Evropa je dnes v pohybu, radikálních a zásadních přeměnách. A do tohoto pohybu v oblasti hospodářství, ekologie, bezpečnosti aj. chceme včlenit a zapojit naši zahraniční politiku. Neboť v politice nacházejí výraz všechny tyto změny, všechny naše potřeby a záměry, které z těchto změn vyplývají.

Musíme ovšem reagovat také na skutečnost, že žijeme v prostoru mezi dvěma silnými státy — Němcem a Sovětským svazem. Každý

KRESBA PRO MP: RICHARD BÖHNEL

Kolik azimutů?

JIŘÍ DIENSTBIER

z nich nyní prochází fundamentálními změnami, jejichž dosah můžeme dnes těžko v konkrétní podobě dohlédnout.

Je nesporný fakt, že naším sousedem bude osmdesátimiliónový ekonomicky silný a výkonný německý stát se všemi z toho vyplývajícími důsledky, včetně růstu jeho politického vlivu a významu v evropské politice.

V Sovětském svazu bude naopak po nejbližší dobu pokračovat nestabilní vnitropolitický vývoj, možná že i s velmi dramatickými až kritickými situacemi, což se může v té či jiné podobě odrážet i v sovětské zahraniční politice. Naším zájmem je najít s oběma těmito státy takové formy a metody spolupráce, které by posilovaly, a nikoliv destabilizovaly jak středoevropský prostor, tak vztahy v Evropě. Snad poprvé od

konce poslední světové války existují reálné předpoklady k tomu, abychom ve vztazích s Německem překonali nepříjemné dědictví Mnichova a okupace našich zemí nacisty, abychom navázali na to nejlepší — a nebylo toho málo —, co se kdy ve vztazích mezi Čechy, Slováky a Němci vyskytlo.

Považují současně za významné, že se podařilo odstranit největší závaží z našich vztahů se Sovětským svazem dojednáním smlouvy o ukončení více než dvacetiletého pobytu sovětské intervenční armády na našem území. Bude-li odsun sovětských vojsk probíhat tak, jak se obě strany dohodly, vytvoříme podmínky k tomu, aby se vzájemná relace stala zcela normální a pro příště už navždy vycházela ze zásady „rovný s rovným“.

Ale není to jenom Evropa, která nás musí zajímat v první řadě. Napoleon kdysi pronesl jeden ze svých typických výroků, že zeměpis je osud. Geopolitické a geostrategické umístění naší republiky, nezbytnost mezinárodní hospodářské kooperace, kulturní tradice, ekologický obraz naší země nutně diktují naši zahraniční politice evropské priority. Ale ona musí mít jasno i v dalších oblastech, v neposlední řadě v tzv. rozvojevém světě. Tam máme z minula problematické, ale zato poměrně silné postavení, které ovšem vzniklo nikoliv z potřeb našeho státu, ale tvořilo se z chybné, velmocenské koncepce bývalého sovětského bloku. Nebylo by ovšem příliš moudré vzdát se našich pozic v tomto světě jenom proto, že jich bylo dosaženo za cenu neúměrných nákladů a v iluzorní představě, že v tomto světě nalezneme bývalý „socialistický tábor“ zálohu. Navíc jsou tyto oblasti — z důvodů hospodářských, demografických a možná též iracionálních — možným zdrojem konfliktů.

Rozvojové země dnes vyslovují obavy, že spolupráce vyspělého světa se zeměmi střední a východní Evropy při jejich vstupu do tržního hospodářství sníží rozvojovou pomoc vyspělých států i bývalého sovětského bloku do těchto oblastí,

což jenom zostří rozpor Sever—Jih. Možné to je, a proto tam musíme opět jinak aktivizovat naši zahraniční politiku. Především ukázat, že skutečnou pomoc můžeme poskytovat jen tehdy, bude-li naše hospodářství silné.

Rozhodující vývojovou tendencí je dnes v mezinárodních vztazích přechod od dřívější bipolarity k multipolárnímu světu. Musíme tomu lépe přizpůsobit naši politiku. Jednohlavé póly, respektive celky, kolem kterých se budou soustřeďovat příští mezinárodní vztahy, se už rýsují. Bezpochyby to bude severoamerický kontinent, USA, Kanada a k nim časem možná přistoupí Mexiko. Bude to integrovaná západní Evropa po roce 1992, jejímž cílem je nejenom integrace ekonomická, ale i politická, sociální i obranná. Když k tomu přidáme sjednocené silné Německo, lze si představit, kolik problémů vzniká pro naši zahraniční politiku, a to nejenom bezpečnostních. Rýsuje se obrovská a ekonomicky silná oblast Tichomoří, která perspektivně může vytvořit silný ekonomický celek kolem Japonska nebo spolu s Japonskem, jižní Koreou, Singapurem, atd. Silným polem bude určitě Čína, možná někdy Indie. Přes všechny destabilizující momenty tu bude působit Sovětský svaz, ať už se přetvoří v jakýkoliv státní útvar, federativní, konfederativní, co já vím.

To všechno jsou ty azimuty naší zahraniční politiky, o kterých mluvíte a ve kterých ji musíme nově koncipovat a nově rozvíjet. Máme dnes tuto politiku ve svých rukou, takže ptáte-li se na její limity, pak subjektivně její limity jsou tam, kde končí prostá lidská morálka a vědomí spravedlivosti. Z objektivních limitů bych jmenoval ten hlavní, který tkví ve stupni hospodářské síly a stability našeho státu a v připravenosti naší vnitřní struktury absorbovat ty výsledky našeho zahraničněpolitického usilování, které směřují dovnitř naší společnosti.

Někteří mají dojem, že přílišná aktivita čs. zahraniční politiky je výrazem snahy vstoupit do Evropy sólo a rychle. Co další státy bývalého sovětského bloku?

Rozpadem totalitního blokového systému na východě Evropy vstoupila na evropskou politickou scénu řada států tohoto bloku jako zahraničně politické subjekty, s mnoha představami, s mnoha iluzemi, některé z nich i s určitou skepsí. Ta skepse po počáteční euforii provází

i nás. Vstup do Evropy se neděje tak rychle, jak jsme zprvu očekávali, Evropa se nesjednocuje tak hladce, jak jsme zprvu doufali, a problémy nám narůstají ještě ve větším měřítku, než jsme se zprvu obávali. Země střední a východní Evropy hledají své místo ve společných snahách o přetvoření našeho kontinentu v území míru a obecné prosperity. Jak rychle a s jakým výsledkem se jim to podaří, to by mělo být zájmem nás všech.

Patrně by byl náš vstup do integračních procesů západní Evropy jednodušší, kdybychom dokázali integrovat naše hospodářské potřeby a cíle v nějakém menším východoevropském celku, ale zatím tomu brání nestejná úroveň hospodářská i nestejný stupeň v hospodářských reformách v těchto státech. Ale bratislavské rozhovory tří prezidentů v dubnu t. r. potvrdily, že tu je snaha odstranit historické i současné překážky pro užší spolupráci. Důležité je, že tento proces byl zahájen.

A co problematika evropské bezpečnosti?

To je jeden z nejdůležitějších problémů nejen pro dnešek, ale především pro budoucnost. Hledáme novou strukturu bezpečnosti pro Evropu. Jejím základem už asi nebude rovnováha síly, či lépe rovnováha strachu, jak tomu bylo ještě nedávno. Evropa už nebude, doufejme, rozdělená. A evropské státy budou muset hledat nový systém záruk bezpečnosti. Tento systém by měl být založen nikoliv na dvou vojenskopolitických blocích, ale na helsinském procesu. To znamená, že by do něho mělo být včleněno všech pětadvacet států, které podepsaly dokumenty z Helsink. Proč na takové široké bázi? Protože zdroje eventuálního konfliktu v Evropě jsou různorodější než dříve. Nemusí to být na prvním místě nějaká katastrofální varianta vývoje v Německu, ve kterou nevěřím, ani náhlý krach reforem v Sovětském svazu, který bych si vůbec nepřál. Může to být ekologická katastrofa, národnostní konflikt, regionální konflikt, konflikt zanesený z třetího světa apod.

Proto jsme navrhli zřízení Evropské bezpečnostní komise, v níž by se soustředila konzultativní a koordinační funkce na úrovni ministrů zahraničí. Měla by malý výkonný sekretariát i vojenskou složku, podřízenou politickému vedení komise — máme představu o detailním fungování komise, je to ale zatím ve fázi politických konzultací. Navrhli

jsme také časovou strukturu evropské bezpečnosti. V druhé fázi by se mohlo povést založení Organizace evropských států, už na smluvním základě. Ve smlouvě by měl být vedle helsinského „desatera“ zacyklen i závazek vzájemné obranné pomoci proti eventuálnímu útočnickovi. A jako snění připadá naše představa třetí fáze — konfederovaná Evropa. Snad počátkem příštího tisíciletí. V našem pojetí evropské bezpečnosti by měly USA a SSSR spíše roli garantů. EBK by neměla okamžitě nahradit oba pakty, ty ať existují vedle ní do té doby, dokud jejich členové nedojdou k závěrům, že jsou zbytečné. Kdosi namítal, že jsme s tímhle návrhem přišli příliš brzy. Historik možná může jednou posoudit, zda to bylo příliš brzy nebo příliš pozdě. Politik musí prostě s návrhem přijít, když si myslí, že doba je k tomu vhodná.

Kdysi jsme se v tomto časopisu zabývali otázkou tvorebných zdrojů zahraniční politiky. Jak se Vám jeví jejich soudobé spektrum a jak jich lze využít v činnosti ministerstva zahraničí?

Hovoříte o celém spektru zdrojů naší zahraniční politiky a jak jich lze využít, ale to už přecházíme na pole, kde se meze zahraniční politiky státu dotýkají nekonečného prostoru možné aktivity občanské společnosti. Zahraniční politika může a musí poskytnout prostor pro vytváření vztahů, může a musí jim pomáhat a zprostředkovávat je, může a musí zasahovat tam, kde pro vztahy existují či vznikají překážky. Nemůže však skutečně vztahy mezi lidmi, kulturními, politickými, hospodářskými a jinými institucemi naplnit ani je suplovat. To už záleží na každém studentovi a dělníkovi, na každé vesnici a městu, každém vědeckém ústavu, politické straně, vysoké či střední škole, odborovém svazu či spolku milovníků květin, zda a jak se chce a dokáže zapojit do vytváření našeho společného evropského domova, co se naučí přijímat, ale především co dokáže nabídnout druhým, aby ho shledali pro sebe zajímavým a potřebným.

Když tohle se povede a bude to fungovat na základě přirozeného zájmu, přirozených stimulů, budeme moci říkat i touto cestou, co chceme, aby se o naší zahraniční politice ve světě vědělo, ale také z takového normálního zapojení naší společnosti do mezinárodních vztahů vzejde bezesporu řada podnětů nebo i úkolů pro tuto naši zahraničněpolitickou činnost. ○